

ENDÜSTRİYEL MİRAS ÖRNEĞİ OLAN GAZHANELERİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ: HASANPAŞA GAZHANESİ

Re-functioning of Gashouses as an Example of Industrial Heritage: Hasanpaşa Gashouse

Ebru AYVAZ¹ ve Hicran Hanım HALAÇ²

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, 20222101036@ogr.msgsu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6312-1956

²Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir, hhhhalac@eskisehir.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8046-9914

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
18.01.2023

Kabul/Accepted:
17.05.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1239006

Anahtar Kelimeler

Endüstri Mirası
Endüstri Yapıları
Yeniden İşlevlendirme
Gazhane
Hasanpaşa Gazhanesi

Keywords

Industrial Heritage
Industrial Structures
Reuse
Gashouse
Gashouse of Hasanpaşa

ÖZ

Endüstriyel miras yapıları teknolojinin gelişmesiyle çağın ihtiyaçlarını karşılayamamaya buldukları kent içinde işlevlerini yitirip atıl duruma gelmişlerdir. İnşa edildikleri dönemin tüm özelliklerinin yansımalarının görüldüğü endüstri yapılarının akıbeti, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla tartışılmaya başlanmış ve endüstriyel miras kavramı ortaya çıkmıştır. Bu yapıların sahip olduğu kültürel miras değerlerinin ve mimari kimliklerinin korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yeniden işlevlendirme kavramı ön plana çıkmaktadır. Bu noktada kent içinde işlevini kaybeden endüstri yapıları yeniden işlevlendirilerek kent hayatına katılmaktadırlar. Bu çalışmada, yeniden işlevlendirilerek kamusal bir alana dönüştürülen Hasanpaşa Gazhanesi'nin işlevsel değişimi ve işlev değişiminin çevresel etkileri kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır. Dönüştürülen Hasanpaşa Gazhanesi'nin yer aldığı tarihi alana etkileri ve yeniden işlevlendirme müdahaleleriyle ortaya çıkan olumlu sonuçları alanı ziyaret eden kullanıcılara uygulanan anket çalışmasıyla tespit edilmiştir. Yapılan anket sonucunda gazhanenin yeniden işlevlendirilmesiyle kentin bir parçası haline gelerek aktif bir kamusal alan olma amacına ulaşarak kentli tarafından benimsenerek kent hafızasındaki yerinin sürdürülebilir korunmasıyla dönüşümünün başarılı olduğuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Industrial heritage buildings could not meet the needs of the age with the development of technology and lost their functions in the city they were in and became inactive. The fate of industrial buildings, in which all the features of the period they were built are reflected, started to be discussed especially in the second half of the 20th century and the concept of industrial heritage emerged. The concept of re-functioning comes to the fore in preserving the cultural heritage values and architectural identities of these structures and transferring them to future generations. At this point, industrial structures that lost their function in the city are re-functionalized and participate in the city life. In this study, it is aimed to examine the functional change of Hasanpaşa Gashouse, which was re-functionalized and transformed into a public space, and the environmental effects of the change in function. The effects of the converted Hasanpaşa Gashouse on the historical area where it is located and the positive results of the re-functioning interventions have been determined by the survey study applied to the users visiting the area. As a result of the survey, it has been reached that the gashouse has become a part of the city and become an active public space with the re-functioning, adopted by the citizens, and its transformation has been successful with the sustainable preservation of its place in the city's memory.

Atf/Citation: Ayvaz, E. ve Halaç, H.H. (2023). Endüstriyel Miras Örneği Olan Gazhanelerin Yeniden İşlevlendirilmesi: Hasanpaşa Gazhanesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 2, 1005-1022.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ebru AYVAZ, 20222101036@ogr.msgsu.edu.tr

1. Giriş

Yaşayan bir varlık olarak sürekli değişim ve dönüşüm içerisindeki kentin bir parçası olan tarihi alanlar; kültürel kimlikleri ve zaman içinde geçirmiş oldukları değişim ile günümüz koşullarına ayak uydurmaya çalışmaktadırlar (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 205). Kentlerin gelişim ve dönüşüm süreci geçirmesinin en önemli sebeplerinden biri ise endüstri alanlarında yaşanan gelişmelerdir. Fakat teknolojik gelişmelerle birlikte zamanla kullanıcı ihtiyaçlarının farklılaşmasıyla söz konusu endüstri alanlarındaki birçok tarihi yapı bu süreçte işlevini yitirerek kullanım dışı kalmıştır (Karadağ ve İncedere, 2020: 58). İşlevini kaybederek âtil duruma gelmiş alanlar konusu, çağdaş kentin en belirgin sorunlarından biri olarak değerlendirilmiş ve ICOMOS'un "Türkiye'nin Mimari Mirası Koruma Bildirgesi"nde kullanım dışı kalan bu yapılar Endüstri mirası olarak tanımlanmıştır (Gürsoy, 2019: 6). Kent kavramı ile kullanılan, geçmiş ile günümüz arasında köprü görevi gören ve geçmiş hakkında bilgi veren endüstri mirası yapılarının korunarak yaşatılması ve geleceğe aktarılacak toplum bilinci oluşturulması önemlidir (Kaymakçı, 2022: 649). Endüstri yapılarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi ve özgün nitelikleri ile gelecek kuşaklara kültürel miras olarak aktarmanın en etkili yolu ise onlara yeni işlevler vermektir (Turanlı ve Satıcı, 2021: 74). Çağdaş restorasyon anlayışına göre; tarihi yapıların bakım ve onarımlarını yapmanın yanında onları insan kullanımına açmak bu yapıların sürdürülebilir korunmasında etkili bir çağdaş koruma yöntemidir. Bu sayede yapıların mimari bilgi birikiminin geleceğe aktarılmasında kullanılan yaygın bir koruma şekli olarak (İslamoğlu, 2018: 511) yeni işlev ile tekrar kullanılan ve yaşayan kamusal mekânlara dönüştüğünde gerekli bakımları yapıp sürdürülebilir olacaktır (Ayvaz ve Halaç, 2023: 85). Bu noktada Endüstri Çağı'nın sembolü niteliğinde olan gazhaneler özellikle bünyesindeki yapıların formlarıyla diğer endüstri yapılarından farklılaşarak çağın ihtiyaçlarının değişmesiyle önemlerini kaybetmiş, kullanılamaz hale gelmiş ve terk edilmiştir. Kentlerin büyümesi ile gazhaneler kent merkezlerinde kullanılmayan âtil bölgelere dönüşmüştür (Büyüктаşkın ve Türkel, 2019: 55).

Çağın gereksinimlerinin değişmesiyle özgün işlevini kaybederek zaman içinde âtil duruma gelen endüstri yapılarından biri ise endüstri mirasımızın en eski örneklerinden olan Hasanpaşa Gazhanesidir. Zamanın yıpratıcılığı karşısında çöküntü alanına dönüşen bu alana yönelik ilk müdahale semt sakinleri ve gönüllü sivil toplum kuruluşlarının direnişiyile 1997 yılında yasal olarak koruma altına alınmasıyla başlamıştır. Fakat süreç içerisinde yaşanan aksaklıklardan dolayı alana yönelik koruma çalışmalarına başlanamamıştır (Güneş, 2022: 80). Alan yasal olarak koruma altına alındıktan sonra yapılan görüşmeler ve çalışmalar sonucunda İTÜ akademik personeli ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, "Enerji Müzesi ve Kültür Merkezi" olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Gerek bulunduğu endüstriyel alan gerekse tekil yapı ölçeğinde koruma altına alınan kent belleği ve teknoloji tarihi açısından önemli bir endüstriyel miras alanı olan Hasanpaşa Gazhanesi yeni dönemde kültür-sanat odaklı bir "yaşam alanı" konseptiyle kente kazandırılmıştır (Güneş, 2022: 25). Bu bağlamda çalışmada yapının geçirdiği dönüşüm anlayışını ortaya koymak ve kullanıcı odaklı gözlem ve anket çalışmaları ile yapının kamusal alan olma amacıyla günümüzde kentlinin beklentilerine cevap verip vermediği ve bu alanın yeni işleviyle yeniden dönüştürülmesinin uygun işlev olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmada kapsamlı literatür araştırmalarına takiben alan çalışmalarına başlanılmış yerinde inceleme, gözlem ve birebir fotoğraflamaların ardından ek olarak dijital ortamda Hasanpaşa Gazhanesi'ni ziyaret eden kullanıcılarla anket çalışması yürütülmüştür. Yapılan anket sonucunda gazhanenin yeniden işlevlendirilmesinde aktif bir kamusal alan olma amacına ulaşarak endüstriyel miras kimliğiyle çöküntü alanından kurtularak kentin bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Böylece Hasanpaşa Gazhanesi'nin kent hafızasındaki yerinin korunmasıyla dönüşümünün başarılı olduğuna ulaşılmıştır.

2. Koruma Yöntemlerinden Yeniden İşlevlendirme ve Endüstri Yapılarında Dönüşüm

Koruma kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Doğan Hasol korumayı tarih veya sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarının sürdürülebilmesi adına gerekli önlemlerin alınması olarak tanımlarken, Yıldız sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla kültürel mirasın güvence altına alınmasının koruma olduğuna inanmaktadır (Yıldız, 2013). Unesco için ise koruma; anıtlar, yapı grupları ve sitlerin oluşturduğu kültürel mirasın anlaşılması ve malzemelerinin korunması, ihtiyaç duyulduğu takdirde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için yapılan çalışmalar olarak tanımlanmıştır (Şifa, 2021). Genel anlamda koruma eylemi; yapıların kent ve kentli ile bütüncül bir şekilde devamlılığını sağlayarak yaşatmak olarak tanımlanabilir (Kiper, 2006).

2.1. Yeniden İşlevlendirme Kavramı

Ahunbay'a göre koruma yaklaşımlarından olan yeniden işlevlendirme kavramı; tarihi bir yapının restorasyonu sonrasında uygun yeni bir işlevi yürütebilecek duruma getirilmesidir (Zakar ve Eyüpgiller, 2015). Geçmişten günümüze değişen yaşam koşulları, teknoloji ve kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda özgün işlevi ile varlığını devam ettiremeyecek yapılar için yeniden kullanım zorunlu hale gelmiştir. Bu kapsamda yapının özgün mimarisine saygı duyularak yeni ihtiyaçlara göre işlev kazanan tarihi yapılar o toplumun kültürel değerlerini ve sosyo-ekonomik şartlarını yansıtmaktadır. Geçmişin belgeleri olan tarihi yapıların insan kullanımına açılmasıyla, yapıların atıl durumda kalarak yıkılmasının önüne geçilmektedir. Yeniden işlevlendirilen yapılar yeni amacına hizmet etmek amacıyla çevresel değerlerine yönelik çözümler üretmelidir (Korkut, 2019: 4).

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ile yakından ilişki içerisinde olan yeniden işlevlendirme ekonomik ve çevresel anlamda da kent için faydalıdır. Yeni işleviyle kente katılan tarihi yapılar geleceğe dönük olarak kentli sayesinde aktif bir şekilde kamusal olarak kullanılan tarihi alanlara dönüşmektedir. Tarihi bir yapıya uygun yeni bir işlev verilirken göz önünde bulundurulması gereken önemli faktörler bulunmaktadır. Bunlar tarihsel ve kültürel faktörler, ekonomik faktörler ve çevresel faktörlerdir (Korkut, 2019: 5). Yeniden işlevlendirilecek tarihi yapının sahip olduğu tarihsel ve sosyal değeri ile mimari kimliği, yapıyı geçmişin gelecek için bir tarihsel belgesi olarak önemli kılmaktadır. Tarih boyunca gelişen toplumun maddi ve manevi tüm izlerini yansıtarak bir kültür oluşturan bu yapıların korunarak sahip olduğu özgün değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması ile toplumun kimliği ve koruma konusundaki bilinç düzeyi aktarılabilir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007). Bu noktada yeniden işlevlendirme topluma sağladığı fayda ile göz önüne alındığında koruma açısından en önemli basamaktır ve bu noktada yapının sahip olduğu tarihsel ve kültürel faktörler ön plana çıkmaktadır (Özolcay, 2018: 17). Yeniden işlevlendirmede dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ekonomik faktörlerdir. Tarihi yapıları yeniden kullanılabilir hale getirirken yeni yapıların inşaa faaliyetleri ve artan arsa fiyatları göz önüne alındığında yapılara yeni bir işlev verilmesinde ekonomik kazanç sağlanması mantıklı görülmektedir. Yeni işleviyle kültür ve turizm potansiyeli kazanan yapılar insanlığın ortak mirasına dönüşerek bölge için istihdam sağlamaktadır (Şifa, 2021: 9). Yapının işlevinin değişmesiyle çevresine ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda katkı sağlamaktadır. Çevredeki artan insan popülasyonuna bağlı olarak bölgedeki sıhhileştirme çalışmaları artmaya başlamaktadır. Yeniden işlevlendirilen yapı sayesinde çevre yeniden kimlik kazanmaktadır (Özolcay, 2018: 18). Yapı ve çevresinin ortak tarihleri ve etkileşimleri ile, yeni fonksiyon verilen yapının bütünü sabit olmayan çevre kapsamında yeniden değerlendirilmelidir (Uçar, 2013). Tarihi yapılar ancak çevresiyle birlikte ele alındığında dönüşümünün sonucu olarak sosyal ve kültürel değişim öne çıkarak kent hafızasındaki yerini koruyacaktır.

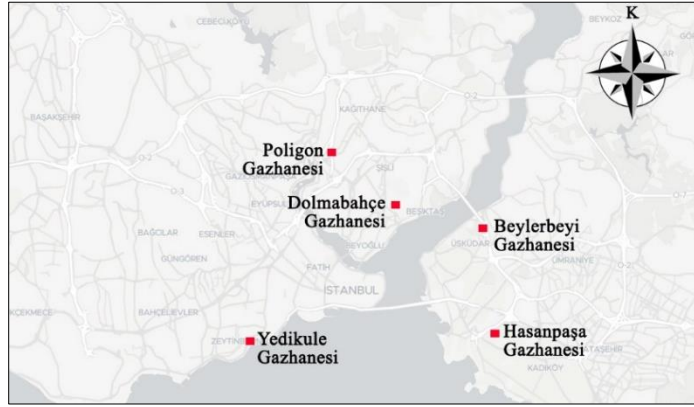
2.2. Endüstri Mirası Kavramı ve Yeniden İşlevlendirme

Endüstri Devrimiyle teknolojik ve ekonomik olarak yaşanan hızlı gelişmeler ile birçok endüstri yapısı inşa edilmiştir. 18. Yüzyıldan sonra inşa edilen işlevini yitirmiş fabrikalar, depolar ve ulaşım yapıları; mimari, tarihi, teknolojik ve sosyal değerleri nedeniyle tarihimizin önemli endüstri mirası olarak değerlendirilmektedir (TICCIH, 2003). Özolcay'a göre endüstri mirası "üretim teknolojilerinin gelişmesi ve bu alandaki ihtiyacın artmasıyla, üretim yapan mekanların çoğalmasıyla, özellikle bu gelişim sürecine tarihi anlamda tanıklık etmiş ve günümüze kadar ayakta kalmayı başarmış yapılar için genel bir kavramdır" (Özolcay, 2018: 6). Bu değişimin sonucu olarak yapılar ile ilgili yeni ihtiyaçlar oluştuğu yeniliğe ayak uyduramayan endüstri yapıları zamanla ihtiyaçları karşılayamayacak duruma gelmekte ve yapısal olarak kullanılabilir olmasına rağmen terk edilmektedir. Bu sebeple yapıların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması zorlaşmaktadır. Uzun süre atıl durumda kalan endüstri yapıları mimari kimliklerinin zarar görmesiyle özgün değerlerini kaybetmeye başlayarak kültürel değer kaybına uğramaktadırlar. Bu alanların dönüşümü ve sürdürülebilirliği çevresiyle olan adaptasyonundaki başarısıyla ölçülmektedir. İşlevleri gereği büyük olan bu yapıların yeniden işlevlendirilmesiyle sahip oldukları geniş ölçekli endüstri alanları verimli bir işlevle desteklenerek kentte bulunduğu bölgeye değer katmaktadır (Tunçer ve Ateş Can, 2022: 336). Yeniden işlevlendirme başarılı olduğu takdirde endüstriyel alanlar yeni işleviyle kent yaşamına katılabilir (Karıptaş, 2010). Bu sayede verilen uygun işlev ile ekonomik, sosyokültürel ve çevresel açıdan sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.

2.3. Endüstriyel Miras Örneği Olan Gazhaneler

Endüstrileşme, insan hayatında birçok değişikliği ve yeniliği de beraberinde getirerek mimari mekanlarda demir ve çelik malzeme kullanımı artmıştır. Meydana gelen bu yapısal değişiklik özellikle tarihsel süreçte İstanbul'un aydınlatma problemi için gazhane yapılarından gazometrelerin yapı tekniklerine etki etmiştir (Öztütüncü, 2023: 1). XVI. yy. başlarına kadar birçok aşama geçiren aydınlatma problemi için ise ilk olarak 1853 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatılması amacıyla Dolmabahçe Gazhanesi inşa edilmiştir (Ercivan,

2004: 87). 1857 yılında ise gazhanenin işleyişiyle karanlık İstanbul'un aydınlatılması düşüncesi öne sürülmüştür. İlk aşamada Beyoğlu sokakları aydınlatılmıştır ve sonraki süreçte çevre evlerden bu yönde talep gelince hava gazı tesislerinin kurulması ve kente ulaşması kararı alınmıştır (Özolcay, 2018: 31). Diğer yandan sarayların aydınlatılması için inşa edilen bu yapılar sonraki süreçte kamusal alanların ve özel ihtiyaçtan doğan konutların aydınlatılmasına doğru ilerleyerek gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu amaçla 1873 yılında Yedikule'de bir gaz fabrikası inşasına başlanılmış ve 1880 yılında tamamlanmıştır. Yedikule Gazhanesi gelen talepler doğrultusunda sosyal hizmet için inşa edilen ilk hava gazı fabrikasıdır (Yoldemir, 2011: 58). Yedikule Gazhanesi'nin inşasından sonra Beylerbeyi Sarayının yapılmasıyla aydınlatma amacıyla Kuzguncuk Gazhanesi kurulmuştur (Özolcay, 2018: 31). Fakat bu tesisin üretim kapasitesinin yetersiz gelmesiyle 1892 yılında Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi kurulmuştur (Yoldemir, 2011: 58). 1957'de Kâğıthane'de Poligon Mevkiinde bir gazhane daha kurulmuştur. Dolmabahçe Gazhanesi'nin yıkılmasından sonra Dolmabahçe Gazometresi 1993'e kadar Poligon Gazhanesine bağlı gaz rezervuarı olarak kullanılmıştır. Elektrik elde etmek için gazhanelerin kurulmasıyla bir temel oluşturulsa da İstanbul sokaklarının aydınlatılması 1920'lerin ortalarında gerçekleşmiştir (Toprak, 1993: 478). Cumhuriyet döneminde havagazı, petrol ve lüks lambalarının kullanımı hızla azalmış, yerlerini çok sayıda elektrik lambası almıştır (Yoldemir, 2011: 58). Endüstri Devrimi ile İstanbul sınırları içerisinde inşa edilen gazhanelerin konumlarına Şekil 1'de yer verilmiştir.

Şekil 1. İstanbul'da yer alan gazhanelerin konumları (Yazar, 2022; bu şekil çalışma kapsamında yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Gazhaneler işlevine devam ettiği süreçte şehremaneti, Tophane Müşavirliği ve Beyoğlu Yeniköy Türk Anonim Gaz Şirketi arasında mülkiyet değiştirmiştir. Elektrikle aydınlatmanın sağlanmasından sonra havagazı, petrol ve lambaların kullanımı gitgide azalmıştır. Havagazı şirketinin 1945 yılında satışı yapılarak İETT kapsamına geçmiştir (Türkel, 2017: 77). Sonraki süreçte 1960 yılında üretimin durmasıyla gazhaneler kapatılmıştır. Gazhaneler işlevlerini yitirdikten sonra tarihi yapıların korunması ve gelecek kuşaklara miras olarak aktarılması noktasında yeniden kullanımının sağlanması gibi konular Avrupa'da gündeme gelmiştir. Bu kapsamda terkedilen endüstriyel alanların yeniden kültür ve sanat etkinliklerine hizmet edecek bir alana dönüşmesi fikri gelişmiştir (Özolcay, 2018: 32). Örneğin Yedikule Gazhanesi işlevini kaybettikten sonra ilk kez 14 Ekim 1992 tarihinde bir grup sanatçı tarafından kullanılmıştır. Daha sonraları diğer dallarda yapılan etkinliklerle alan dikkatleri üstüne çekerek büyük ilgi toplamış ve bu konuda koruma bilincine sahip kişilerce gazhanenin teknoloji tarihi müzesi veya kültür sitesine dönüşmesini öne sürmüşlerdir (Ercivan, 2004: 90) fakat bu konuda alanın akıbetinin belirsizliği devam etmektedir. Hasanpaşa Gazhanesi için ise durum farklı olmuştur. 1993 yılında faaliyetinin durmasıyla alan hurdalık, kömür deposu, çöplük ve İETT garajı olarak kullanılmıştır. 1994 yılında geride bırakılan parçaların izinsiz sökülerek satılmasından dolayı, semt sakinleri ve sivil toplum örgütlerinin direnişe geçip gazhanenin çöküntü alanına dönüşmesini engelleyerek yıkım ve söküm çalışmaları durdurulmuş ve böylece Hasanpaşa Gazhanesi yasal olarak koruma altına alınmıştır (Şengünalp, 2017: 200). Özel çalışma alanı endüstri yapıları olan Mimar Cem Sorguç, İstanbul gazhaneleri ve Hasanpaşa Gazhanesi ile ilgili fikirlerini "Şehrin göbeğinde bulunan ve bugün için hepsi metruk halde olan bu beş yapı, zamanın teknolojisinin bu alanlarda tarihini yansıtan ender yapılardır. 1993 yılına kadar havagazı kullanılan dönemin izlerinin görüldüğü bu alanlarda tarihsel ve toplumsal bellekte yer alarak üstünde çalışılan ve hem

akademik hem de proje bazında Hasanpaşa Gazhanesi ön plana çıkmaktadır. 2010 yılında kültür merkezi olması planlanan bu alan maalesef bu süreçte tekrar kent hayatına katılamadı. Yıkılmadan korunarak yeniden kent yaşamına katılması taraftarı olmaktadır ve bu alan farklı kamusal işlevlerle yeniden insanların kullanımına açılabilir” şeklinde ifade etmiştir (Atasoy, 2013). Ortaya koyulan bu fikirlere göre endüstri mirasının önemli örneklerinden olan bu alanın yeniden işlevlendirilerek kent hayatına katılarak yaşayan kamusal bir mekâna dönüşmesinin önemi anlaşılmaktadır. Bu noktada pek çok endüstri mirasının yeniden kent yaşamına katılması adına yapılan girişimler, çoğunlukla yeniden işlevlendirme projeleri ile olmaktadır.

3. Materyal ve Yöntem

Endüstri Çağı'nın sembollerinden olan gazhanelerin zaman içerisinde âtıl duruma düşmesiyle yeniden işlevlendirilen Hasanpaşa Gazhanesi çalışmanın materyalini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada yapının geçirdiği dönüşüm anlayışını ortaya koymak ve yapının kamusal alan olma amacıyla günümüzde kentlinin beklentilerine cevap verip vermediği ve bu alanın yeni işleviyle yeniden dönüştürülmesinin uygun işlev olup olmadığı ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada kapsamlı literatür araştırmalarına takiben alan çalışmalarına başlanılmış yerinde inceleme, gözlem ve birebir fotoğraflamaların ardından ek olarak dijital ortamda Hasanpaşa Gazhanesi'ni ziyaret eden kullanıcılarla anket çalışması yürütülmüştür. Yapılan bu anket ile yeniden işlevlendirilen önemli endüstri mirasımız olan Hasanpaşa Gazhanesi'nin yeni durumuna ilişkin bir değerlendirme çalışması yaparak, yapının tekrar kültür mirasımız olarak kente kazandırılmasının kültür sanat bağlamında istediği amaca ulaşarak kamusal alan olma yolunda hedefine ulaşp ulaşmadığının değerlendirilmesi üzerinedir. Endüstri mirası olarak Hasanpaşa Gazhanesi'nin yeni durumuna ilişkin, kullanıcı memnuniyetinin araştırılması doğrultusunda kullanıcılar için dijital ortamda sosyal medya aracılığıyla anket uygulanmıştır. Anket soruları çoktan seçmeli 28 sorudan oluşmaktadır. Anket içerisinde çoktan seçmeli sorular yer almaktadır. Kullanıcı anketleri için hedef kitle olarak, alanı ziyaret ederek deneyimlemiş insanlar seçilmiştir. Bu kapsamda sosyal medya aracılığıyla ulaşılan 250 kişiden 100 kişi ankete katılmıştır. Üç bölümden oluşan kullanıcı anketlerinin birinci bölümünde kullanıcı profili tanımlanmıştır. İkinci bölüm, dönüşüm sonrası yeni duruma yönelik kullanıcı memnuniyetinin ölçülmesidir. Çalışma alanının güncel durumuyla ilgili kullanıcı memnuniyeti ölçülmeye çalışılmıştır. Anketin üçüncü bölümü ise yeniden işlevlendirilen Gazhane yapısına ilişkin kullanıcı deneyimlerinin değerlendirilmesi üzerinedir. Anket çalışmasının yöntemi olarak literatür taraması ve alan çalışması yapılmıştır. Bir sonraki bölümde anket sonuçları yapılan çaprazlamalar ve tablolar ile aktarılmıştır. Hasanpaşa Gazhanesi'nin yeniden işlevlendirme uygulaması ile içinde bulunduğu tarihi çevreye etkileri ve bölgenin tarihi çevresindeki yeniden işlevlendirme müdahaleleriyle meydana gelen değişimlerin olumlu-olumsuz sonuçları ortaya koyulmuştur. Yapılan anket sonucunda gazhanenin yeniden işlevlendirilmesinde aktif bir kamusal alan olma amacına ulaşarak endüstriyel miras kimliğiyle çöküntü alanından kurtularak kentin bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Böylece Hasanpaşa Gazhanesi'nin kent hafızasındaki yerinin korunmasıyla dönüşümünün başarılı olduğuna ulaşılmıştır.

4. Bulgular

4.1. Hasanpaşa Gazhanesi Tarihsel Araştırmalar ve Yeniden İşlevlendirilme Süreci

Hasanpaşa Bölgesi, İstanbul ilinin Anadolu Yakası'nda yer alan Kadıköy ilçesi mahallelerindedir. Konumu itibarıyla şehrin en önemli odak noktalarından olması ve içinde bulundurduğu değerler sebebiyle yenilenerek sağlıklı bir yaşam merkezi haline getirilmeye çalışılmaktadır (Sarp, 2013: 18). Hasanpaşa Bölgesi'nde bulunan ve bugüne ulaşan endüstri mirası örneklerinden Hasanpaşa Gazhanesi, 1892 yılında İstanbul'un Anadolu Yakası'nın gaz ihtiyacını tedarik etmek ve sokaklarını aydınlatmak için inşa edilmiştir (Kurtuluş, 2010). Hasanpaşa Gazhanesi Osmanlı Devleti'ne ait birçok endüstri mirası örneklerinden biri olarak kullanıldığı dönemde, Anadolu Yakası'nın en büyük gaz sağlayan endüstriyel yapısıdır. (Kevseroğlu, 2011). 1993 yılında İstanbul'da doğalgaza geçiş yapılmasıyla havagazı üretimi sona ermiş ve fonksiyonunu yitirmiştir. Anadolu yakasının en eski endüstri yapısı olan Hasanpaşa Gazhanesi uzun süre işlevini kaybetmiş bir şekilde müdahale geçirmeyerek sahip olduğu teknolojik ve endüstri değerine rağmen 1993 yılına kadar korunması gerekliliği gündeme gelmemiştir. İşlevini kaybetmesiyle üretim durmuş ve alan içerisinde kalan parçaların sökülme kararından sonra sit alanı olarak belirlenip koruma altına alınmıştır (Şengünalp, 2017: 198). Tescillen bu tarihi alan sadece Kadıköy için değil, İstanbul için de önemli endüstri mirası olarak zamanın yıpratıcılığına rağmen 125 yıllık geçmişi ve tarihi değeri ile günümüze ulaşmıştır (Bayazitoğlu, 2013).

Şekil 2. Hasanağa Gazhanesi (Müze Gazhane) konumu (Yazar, 2022; bu şekil çalışma kapsamında yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

İlerleyen süreçte toplum ve rant baskısı ile İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 25 Ekim 1994 tarihinde yerinde inceleme sonucu ‘korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen tesisin’ 17.03.2012 tarihi ile onaylanan projelerin gerçekleştirilmesi amacıyla gazhanenin kültür merkezi ve enerji müzesi yapılması kararı alınarak çalışmalara başlanılmıştır (Ayaz, 2017: 45); (Foto 1). Yeniden işlevlendirilecek bu alan için öncelikli olarak uygun işlevin seçimi yapı ve çevrenin akıbeti açısından önemlidir. Bu noktada Hasanağa mahalle sakinleri ve meslek odaları, 1996 yılında ortak bir çalışma ile alanın yeniden kullanımı için öneriler geliştirmişlerdir. Bölgenin ihtiyaçları ve çevresel anlamda yapılan bütüncül analizler sonucu Hasanağa Gazhanesi'nin kültür merkezi, müze ve yeşil alan ihtiyacına cevap vermesi beklenmiştir (Sarp, 2013: 18).

(a) Gazhane dönüşüm süreci

(b) Gazhane dönüşüm süreci

(c) Gazhane dönüşüm süreci

Foto 1. İşlevini yitiren Hasanağa Gazhanesi dönüşüm süreci (Kemal Aslan 2018 Kişisel Arşivi)

Mimarlar Odası eski başkanlarından yazar Oktay Ekinci gazhanenin bir kültür sanat merkezine dönüşümünü içeren proje hakkında görüşlerini ifade ederken projenin iki temel özelliğine dikkat çekmiş ve başından sonuna dek hiç yitirilmemesi gerektiğini savunmuştur. İkinci düşüncülerini “Birincisi, bu bir katılımcı sürecin yarattığı projedir. Semt sakinlerinin bölgelerindeki bir değere, hiç kimsenin farkına varmadığı bir dönemde sahip çıkma bilinci ile ortaya çıkmış ve gelişmiş, bir kentli bilincinin örgütlenmesi sürecidir. Bu, bence bu projenin en temel özelliğidir. Yani, mimari ya da teknik özelliklerinin önünde bir niteliğidir. Çünkü tektir, yani böyle bir örnek ender yaşanmaktadır, nadiren yaşanmaktadır. Bunu çok önemsiyorum. İkincisi de sevgili hocamızın (Afife Batur) ve arkadaşlarının biçimlendirdiği proje ile kullanmaya başlayacağımız miras bir endüstri mirasıdır. Yani herhangi bir mimari miras değildir, bir endüstri mirasıdır” şeklinde ifade etmiştir (Batur, 2003: 77).

Kullanılmadığı süreçte farklı işlevlere hizmet eden gazhanenin mevcutta var olan fonksiyonları korunarak kentli ile var olan yaşayan aktif bir kamusal alana dönüşmesi amaçlanmıştır. Dönüşüm çalışmalarına başlanmasıyla İTÜ akademik personeli ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından, "Enerji Müzesi ve Kültür Merkezi" olarak yeniden işlevlendirilerek 9 Temmuz 2021 tarihinde “Müze Gazhane” adıyla kent merkezindeki yerini almıştır (Şahin, 2012).

sürecinde belirleyici bir veri olmuştur” şeklinde alanın kültür ve sanat odaklı dönüşümünü vurgulanmıştır (Şengünelp, 2017: 206).

(a) Zümrüt Anka / Sevgi Karay

(b) Zümrüt Anka / Sevgi Karay

(c) Umut / Ayla Turan

(d) Ses Katedrali / Bülent Çınar

(e) Lirik İleti / İlker Yardımcı

(f) Geleceğe Bakış / Kadriye İnal

Foto 2. Dönüşüm sonrası alana eklenen heykellerin isimleri ve sanatçıları (Yazar 2021 Kişisel Arşivi)

Alanda küresel formuyla ve cephe karakteriyle ön plan çıkan gazometrelerden günümüze sadece Ga Binası kalarak tiyatro salonu olarak işlevlendirilmiştir. Alan yasal olarak koruma altına alınmadan önce Ga ve Gb gazometreleri izinsiz sökülerek hurdacıya satılmış ve sadece betonarme temelleri kalmıştır. Bu durumda dönüşüm esnasında gazhanenin bu bölümünde rekonstrüksiyon çalışmaları yapılmış ve mevcut taban izi ve gabarisine göre seyir terası ve sahne olarak yeniden tasarlanmıştır (Bayazitoğlu, 2013); (Foto 3). Ga Binası-tiyatro salonuna rekonstrüksiyon geçiren Gb ve Gc binalarından düşey bir bağlantı ile ulaşabilmektedir.

Foto 3. İşlevini yitiren Hasanpaşa Gazhanesi için dönüşüm süreci ve sonrası ((a-b); Kemal Aslan 2018 Kişisel Arşivi; (c); Müze Gazhane 2021 Arşivi)

Diğer yandan Gazometre (Ga, Gb, Gc binası) yapıları ve Fırın (M ve R binaları) yapıları endüstriyel işlevin en net okunduğu mekanlar olarak akşam saatlerinde aydınlatılmaktadır (Foto 4). Hasanpaşa Gazhanesi bu noktada bulunduğu bölgenin elektrik ihtiyacını karşılama olan özgün işlevini aydınlatma ile ön plana çıkarmıştır. Benimsenen bu bilinçli koruma yaklaşımı ile yapıların tahrip edilmeden özgün dokusuna, işlevine ve özellikle geçmişine dair izlere sadık kalınarak alanda yansımaları görülmektedir. Bu şekilde yapılan her müdahale ile kentsel hafıza kayıplarının ve kimliksizleşmenin önüne geçilerek kültürel değerlerin korunması sağlanmıştır.

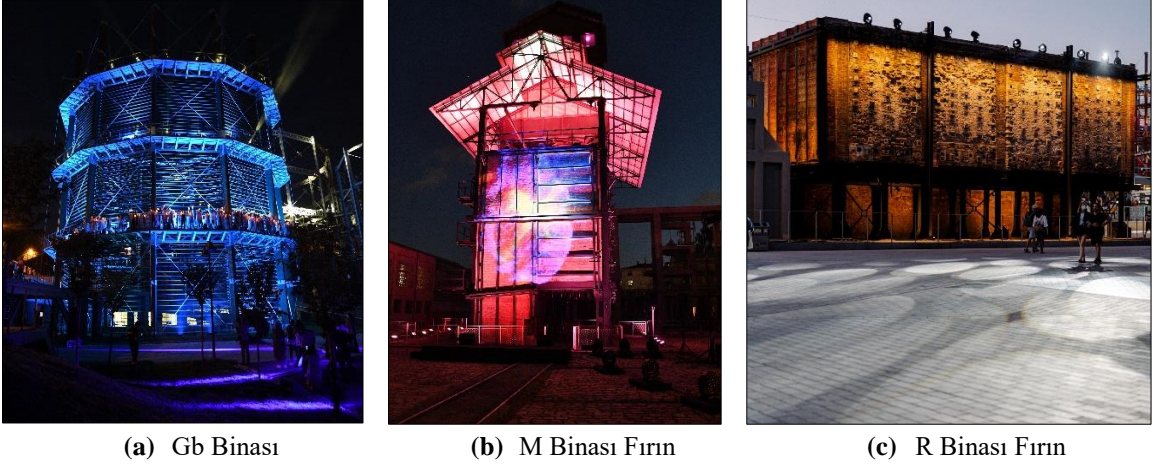

Foto 4. Hasanpaşa Gazhanesi'nde dönüşüm sonrası aydınlatma ile vurgulanan yapılar ((a-b); Url-1, (c); Müze Gazhane 2021 Arşivi)

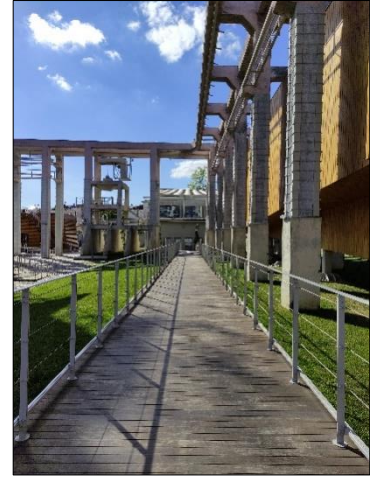
Alanda yapı malzemelerinden demir ve çelik kullanımı görülmüştür ve özellikle bu malzemelerin kullanımı Endüstri Devrimiyle artmış ve fabrikalar, enerji santralleri ve gazhaneler gibi endüstri yapılarının inşasında kullanılmıştır (Büyüktaşkın, 2019: 50). Hasanpaşa Gazhanesi genel anlamda endüstriyel ve fonksiyonel işlevinin dönüşümüne istinaden oldukça yalın tasarlanmıştır. Restorasyon çalışmalarında özgün yapı sistemi malzemelerinden, betonarme, çelik ve tuğla malzeme esas alınmıştır. Özellikle alana ait yapı bloklarında betonarme ve çeliğin yaygın kullanımını görülmüştür. Alana yönelik ilk inşa edilen gazometre yapılarının ana strüktürünü çelik malzeme oluştururken dönüşüm sonrası cephesinde ahşap elemanlar kullanılmıştır. Yapı boyunca görülen açıkta bırakılan strüktürel taşıyıcı sistem elemanları aynı şekilde iç mekanlarda da görülmüştür. Alan özgün işlevine ait kimliğini hem taşıyıcı sistemi hem de cephe karakteri ile yansıtmaktadır. Foto 5'te gazhane bünyesindeki L binasının yeni işleviyle Dijital Deneyim Merkezi olarak dönüşümüne ait fotoğraflara yer verilmiştir. Betonarme taşıyıcılarının boyutlarına ve fonksiyona bağlı tasarımından kaynaklı olarak öne çıkan bu yapı; sıralı bir şekilde art arda gelen yüksek kolonlarıyla ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir.

(a) Güney Doğu cephesi

(b) Güney Doğu cephesi

(c) Kuzey Doğu cephesi

Foto 5. Müze Gazhane bünyesindeki (L binası) Dijital Deneyim Merkezi betonarme yapım sistemi (Yazar 2021 Kişisel Arşivi)

Tuğla ve çelik taşıyıcı sistemin bir arada kullanıldığı M binasında (Fırın) yapı ve çevresi için ziyaretçileri yönlendirmek amacıyla ahşap yürüyüş yolu eklenmiştir. Alan incelemelerinde bu noktanın yapının cephe karakteri ve mimari kimliğinden ötürü ziyaretçilerin en çok dikkatini çeken alan olduğu tespit edilmiştir. M binası (Fırın) cephesinde sürekli bir şekilde devam eden, binayı saran çelik merdivenler dış koridor etkisi oluşturmakta ve böylece yapı şeffaflık ve derinlik kazanmıştır. Bu durum gazhaneye ait diğer birkaç yapıda da görülmüştür. Gazhanenin bu alanı açık hava sergisi ve konser alanı olarak kullanılmaktadır. Foto 6'da Müze Gazhane bünyesindeki (M binası) Fırın-Açık Hava Sergisi tuğla + çelik yapım sistemine ait dönüşüm sürecine ve sonrasına ait fotoğraflara yer verilmiştir.

(a) M Binası Fırın

(b) M Binası Fırın

(c) M Binası Fırın

Foto 6. Müze Gazhane bünyesindeki (M binası) Fırın-Açık Hava Sergisi tuğla + çelik yapım sistemine ait dönüşüm süreci ve sonrası ((a-b); Kemal Aslan 2018 Kişisel Arşivi; (c); Yazar 2021 Kişisel Arşivi)

Fırın yapısında olduğu gibi S binası (Kalıcı Sergi) boyunca da binayı saran betonarme merdiven bulunmaktadır. Ziyaretçiler tarafından üst kata erişim bu merdivenle sağlanırken, yapının içinden de üst kata erişim sağlayan merdiven ve asansör olduğu görülmüştür. Cephe boyunca yer alan büyük camlar ve açıklıklar yapının fonksiyonunun ve alanın endüstriyel kimliğinin getirisi olarak inşa edildiği dönemde gün ışığından daha fazla yararlanılması amacıyla yapılmıştır. Yapıyı tamamen yıkmadan strüktürel ve yapısal dayanım durumu göz önüne alınarak döşeme ve çatıda ciddi onarımlar yapılmıştır. Yapının iç mekânında yer alan endüstriyel makine parçaları sergilenerek müze olarak kullanılmaktadır. Bu durum gazometre yapısında da tespit edilmiştir. Endüstriyel makine parçalarının sergilendiği bölüme seyir imkânı veren panoramik asansör yapıya sonradan eklenmiştir. Foto 7' de S binasına (Kalıcı Sergi) ait dış mekân ve iç mekâna ait dönüşüm sürecine ve sonrasına ait fotoğraflara yer verilmiştir.

Foto 7. Müze Gazhane bünyesindeki (S binası) Kalıcı Sergiye ait dış mekân ve iç mekâna ait dönüşüm süreci ve sonrası ((a-b); Kemal Aslan 2018 Kişisel Arşivi; (c-d); Yazar 2021 Kişisel Arşivi)

Müze Gazhane bünyesindeki kafe işlevi gereği alanın merkezinde bulunmasından ve açık hava etkinlik alanıyla olan bağlantısı sebebiyle aktif olarak ziyaretçiler tarafından dinlenme alanı olarak kullanılmaktadır. Hasanpaşa Bölgesi için kentsel dönüşümün sonucu olarak artan yoğun yapılaşma nedeniyle rekreasyon alanları ve yeşil alanlar yetersizdir. Bu noktada Kadıköy ilçesinin demografik yapısına göre öğrenci nüfusunun yoğunluğu göz önüne alındığında alandaki kütüphane ve sesli/sessiz çalışma alanlarının ziyaretçiler tarafından aktif bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Foto 8’de Müze Gazhane bünyesindeki kafe ve (F binası) kütüphane yapısının dönüşüm sürecine ve sonrasına ait görsellere yer verilmiştir. Hasanpaşa Gazhanesi’nin dönüşüm projesine danışmanlık yaparak yürütücülüğünü üstlenen Prof. Dr. Afife Batur’un ismi kütüphaneye verilmiştir.

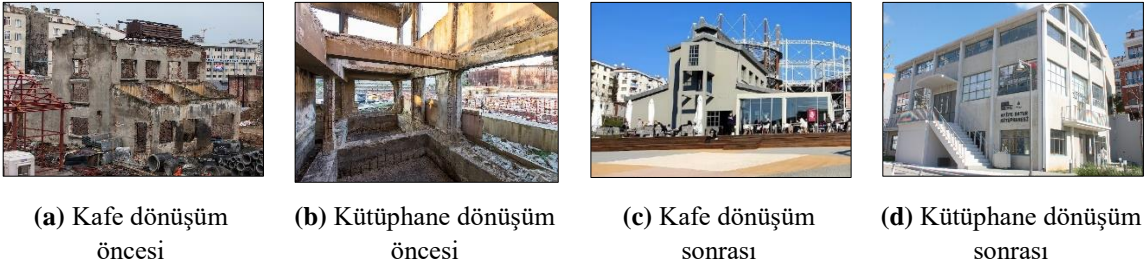

Foto 8. Müze Gazhane bünyesindeki kafe ve kütüphaneye ait yapının dönüşüm süreci ve sonrası ((a-b); Kemal Aslan 2018 Kişisel Arşivi; (c-d); Yazar 2021 Kişisel Arşivi)

Ölçek olarak geniş bir alana konumlandırılan projenin kamusal etki yaratmasından yola çıkılarak rekreasyon ve yeşil alanların ihtiyacı Müze Gazhane ile sağlanmaya çalışılmıştır. Yasal olarak koruma altına alınmadan önce Foto 9’da yer alan dönüşüm öncesi fotoğraflar göz önüne alındığında alandaki ağaçlar görülmektedir. Fakat yapının dönüşüm sürecinde şantiye ortamında çalışma şartlarının sağlanması adına ağaçların yok olduğu görülmektedir. Buna rağmen alana dönüşüm sonrası eski konumları esas alınacak şekilde ağaç eklenmiştir. Alan bugün için dönüşümün sonucu olarak aktif bir kamusal alan olarak kullanılmaktadır. İkinci şu ifadeleri kullanmıştır; “Bu yapı, kültürel aktivitelere mekân sağlama hedefiyle birlikte, kentli bilincinin geliştirilmesi, demokratik yaşamın geliştirilmesi, katılımcılığın geliştirilmesi, ortaklık kavramının geliştirilmesi gerekir ve topluma bu anlamda eğitim sunacak bir merkez olmalıdır...” (Gazhane Çevre Kültür İşletme Kooperatifi, 2003:79). Böylelikle gazhane etrafında örgütlenen mücadeleyle ortak bir bellek üzerinden kurgulan kültürel bir alan oluşturulmuş ve kamusal alan olarak aktif bir şekilde kullanılarak kentli tarafından benimsenip kent yaşamına katıldığı görülmektedir.

(a) Dönüşüm öncesi

(b) Dönüşüm öncesi

(c) Dönüşüm sonrası

(d) Dönüşüm sonrası

Foto 9. Müze Gazhane dönüşüm süreci ve sonrası (Müze Gazhane 2021 Arşivi)

4.3. Anket Çalışması ve Sonuçları

Hasanpaşa Gazhanesi'nin geçirdiği dönüşüm anlayışını ortaya koymak ve yapının kamusal alan olma amacıyla günümüzde kentlinin beklentilerine cevap verip vermediği ve bu alanın yeni işleviyle yeniden dönüştürülmesinin uygun işlev olup olmadığı ortaya koymak amacıyla anket çalışması yürütülmüştür.

4.3.1. Kullanıcı Profiline Tanımlanması

Yapılan anket ile birinci bölümde kullanıcı profiline ortaya koyulması amaçlanmıştır. Anket içerisindeki ilk sekiz soru ile yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, rekreasyon alanları kullanım sıklığı ve İstanbul'da bulunma süresi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci soruda katılımcılara yaş aralığı sorulmuştur. Yaş grupları öğrenim ve iş hayatının yoğun olduğu yaşlara göre gruplanmıştır. Kullanıcı anketleri beş farklı yaş grubunda yapılmıştır. Ankete katılan kullanıcıların %32'si 18-24 yaş aralığında, %42'si 25-35 yaş aralığında, %18'i 36-45 yaş aralığında, %7'si 46-55 yaş aralığında ve %1'i ise 55 yaşından büyüktür (Tablo 1).

İkinci soruda katılımcılara cinsiyetleri sorulmuştur. Anket katılımcılarının %65'i kadın, %35'i ise erkektir. 18-24 yaş aralığındaki katılımcıların %24'ü kadın, %8'i ise erkektir. 25-35 yaş aralığındaki katılımcıların %26'sı kadın, %16'sı ise erkektir. 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların %9'u kadın, %9'u ise erkektir. 46-55 yaş aralığındaki katılımcıların %6'sı kadın, %1'i ise erkektir. >55 yaş aralığında olan katılımcıların ise %1'i erkektir (Tablo 1).

Üçüncü soruda ankete katılan bireylerin eğitim durumları ilkokul, lise, lisans, yüksek lisans ve doktora olarak gruplandırılmıştır. Katılımcılardan lisans mezunu olan kadın sayısı %46, erkek sayısı ise %23'tür. Yüksek lisans mezunu kadın sayısı %17, erkek sayısı ise %10'dur. Doktora mezunu sayısı kadın sayısı ise %2, erkek sayısı ise %1'dir. Katılımcılardan lise mezunu olan erkek sayısı %1 iken ankete katılan lise mezunu kadın bulunmamaktadır (Tablo 1).

Dördüncü soruda ankete katılan bireylerin meslekleri özel sektör, emekli, devlet memuru, öğrenci ve çalışmıyorum olarak gruplandırılmıştır. Kullanıcıların %57'si özel sektörde, %7'si devlet memuru ve %6'sı emekli, %22'si öğrenci ve %8'i çalışmamaktadır. Katılımcılardan özel sektörde çalışanların %37'si kadın, %20'si erkektir. Devlet memuru olanların %4'ü kadın, %7'si erkektir. Emekli olanların %5'i kadın, %1'i

erkektir. Öğrencilerin %14'ü kadın, %8'i erkektir. Çalışmayanların ise %5'i kadın, %3'ü erkektir (Tablo 1).

Tablo 1. Kullanıcı profilinin tanımlanmasına yönelik değerlendirme (E-L: Lise Eğitilmiş Erkek, E-L': Lisans Eğitilmiş Erkek, E-Y: Y. Lisans Eğitilmiş Erkek, E-D: Doktora Eğitilmiş Erkek, K-L: Lisans Eğitilmiş Kadın, K-Y: Y. Lisans Eğitilmiş Kadın, K-D: Doktora Eğitilmiş Kadın, Ö.S.: Özel Sektör, D.M.: Devlet Memuru, E: Emekli, Öğr.: Öğrenci, Ç.: Çalışmıyor, T: Toplam)

Yaş	Cinsiyet-Yaş				Cinsiyet-Eğitim							
	K-L	K-Y	K-D	T	%T	E-L	E-L'	E-Y	E-D	T	%T	T
18-24	22	2	-	24	%24	1	7	-	-	8	%8	32
25-35	14	11	1	26	%26	-	10	5	1	16	%16	42
36-45	6	2	1	9	%9	-	5	4	-	9	%9	18
46-55	4	2	-	6	%6	-	1	-	-	1	%1	7
> 55	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	%1	1
T	46	17	2	65	%65	1	23	10	1	35	%35	100
Meslek	Cinsiyet-Eğitim				Cinsiyet-Eğitim							
Ö. S.	26	10	1	37	%37	-	13	6	1	20	%20	57
D.M.	-	3	1	4	%4	-	2	1	-	3	%3	7
E.	4	1	-	5	%5	-	-	1	-	1	%1	6
Öğr.	12	2	-	14	%14	1	6	1	-	8	%8	22
Ç.	4	1	-	5	%5	-	2	1	-	3	%3	8
T	46	17	2	65	%65	1	23	10	1	35	%35	100

Ankete katılan bireylerin rekreasyon alanlarını kullanım sıklığı ve hangi mevsimlerde ne zaman kullandıklarına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Ankete katılan kullanıcıların %28'i ayda bir defa, %45'i ayda bir defadan fazla, %17'si haftada bir defa ve %10'u haftada bir defadan fazla rekreasyon (etkinlik) alanlarına gitmektedir. Ankete katılan kullanıcıların %23'ü rekreasyon alanlarını en çok ilkbahar mevsiminde, %14'ü yaz mevsiminde, %4'ü ise sonbahar mevsiminde ve %51'i tüm mevsimlerde ziyaret etmektedir. Katılan kullanıcılardan kış mevsiminde rekreasyon alanlarını ziyaret eden bulunmamaktadır. Ankete katılan kullanıcıların %32'si rekreasyon alanlarını en çok hafta içi ziyaret ederken, %67'si ise hafta sonu ziyaret etmektedir. Kullanıcıların %1'i ise rekreasyon alanlarını millî bayramlar/resmî tatillerde ziyaret etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Rekreasyon (etkinlik) alanlarına yönelik değerlendirmeler (A-1: Ayda bir defa, A-1+: Ayda bir defadan fazla, H-1: Haftada bir defa, H-1+: Haftada bir defadan fazla, İ: İlkbahar, Y: Yaz, S: Sonbahar, K: Kış, H: Hepsini, H.İ.: Hafta içi, H.S.: Hafta Sonu, M.R.: Millî Bayramlar- Resmî Tatiller, T: Toplam)

Sıklık	Rekreasyon alanlarını en çok hangi mevsimde ziyaret etmeyi tercih edersiniz?							Rekreasyon (etkinlik) alanlarına en çok ne zaman gidersiniz?				
	İ	Y	S	K	H	T	%T	H.İ.	H.S.	M.R.	T	%T
A-1	7	7	4	-	10	28	%28	6	21	1	28	%28
A-1+	13	4	7	-	21	45	%45	17	28	-	45	%45
H-1	2	2	1	-	12	17	%17	4	13	-	17	%17
H-1+	1	1	-	-	8	10	%10	5	5	-	10	%10
T	23	14	12	-	51	100	%100	32	67	1	100	%100

4.3.2. Yeni Duruma İlişkin Kullanıcı Memnuniyetinin Ölçülmesi

Anketin ikinci kısmında kullanıcı memnuniyetinin ölçülmesi için 5'li likert ölçeği üzerinden kullanıcılara deneyimleri sorulmuştur. Bu bölümün ilk deneyimsel durumu olan "Müze Gazhaneye ulaşımında zorluk yaşamıyorum" ifadesine katılımcıların %38'i kesinlikle katılıyorum, %39'u katılıyorum, %7'si kararsızım, %13'ü katılmıyorum ve %3'ü ise kesinlikle katılmıyorum demiştir. Bölümün ikinci deneyimsel durumu olan "Müze Gazhanenin girişinin ziyaretçi yönelimine göre doğru konumda olduğunu düşünüyorum." ifadesine katılımcıların %32'si kesinlikle katılıyorum, %40'ı katılıyorum, %21'i kararsızım, %5'i katılmıyorum ve %2'si kesinlikle katılmıyorum demiştir. Bu iki deneyimsel durum İstanbul'da bulunma süresine göre ilişkilendirilebilir. İstanbul'da bulunma süresi >16 olanlar alana ulaşımında diğer katılımcılara göre daha kolay erişim sağlamıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Yeni duruma ilişkin kullanıcı memnuniyetinin ölçülmesinde Müze Gazhaneye ulaşımın ve giriş yöneliminin İstanbul’da bulunma süresine göre değerlendirilmesi (K: Kesinlikle Katılıyorum, K1: Katılıyorum, K2: Kararsızım, K3: Katılmıyorum, K4: Kesinlikle Katılmıyorum, T: Toplam)

Süre	1-Müze Gazhaneye ulaşımında zorluk yaşamıyorum.							2-Müze Gazhanenin girişinin ziyaretçi yönelimine göre doğru konumda olduğunu düşünüyorum.					
	K	K1	K2	K3	K4	T	%T	K	K1	K2	K3	K4	T
<1 ay	-	3	1	-	-	10	%10	-	2	1	1	-	4
<1 yıl	2	2	-	1	1	10	%10	-	2	2	-	2	6
1-6	4	7	2	1	-	14	%14	2	7	5	-	-	14
7-15	5	10	1	3	-	19	%19	7	9	3	-	-	19
> 16	27	17	3	8	2	57	%57	23	20	10	4	-	57
T	38	39	7	13	3	100	%100	32	40	21	5	2	100

Kullanıcı deneyimlerinin devamı olarak “Park için sorun yaşamıyorum” ifadesine katılımcıların %34’ü kesinlikle katılıyorum, %23’ü katılıyorum, %32’si kararsızım, %8’i katılıyorum, %3’ü kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Bu ifade için katılımcılar genel anlamda park için sorun yaşamamıştır. Aracı olmayan katılımcıların %34’ü durum için kararsızdır.

“Müze Gazhane’nin çevresindeki yapılaşmadan memnun değilim” ifadesine katılımcıların %31’i kesinlikle katılıyorum, %36’sı katılıyorum, %13’ü kararsızım, %11’i katılmıyorum ve %9’u kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Müze Gazhane’nin çevresi konum itibari ile iyi, orta ve kötü derecede yapı sınıflandırması oluşturmaya izin verecek şekilde karma bir yerleşim dokusuna sahiptir. Bu durumda anket kullanıcılarının çoğunluğu yapılaşmadan memnun değildir.

“Müze Gazhane’nin çevreye etkisini olumlu buluyorum” ifadesine katılımcıların büyük çoğunluğu %80 oranla kesinlikle katılıyorum, %3’ü kararsızım ve %17’si katılmıyorum demmiştir. Genel anlamda Müze Gazhane’nin yeniden işlevlendirilmesinin çevreye etkisi gözle görülebilir şekilde olumludur. Bu durum çevresel anlamda bölgede sıhhileştirme çalışmalarının başlamasını sağlayacaktır.

“Müze Gazhane’nin bölgedeki insan yoğunluğunu arttırdığını düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %45’i kesinlikle katılıyorum, %35’i katılıyorum, %9’u kararsızım, %9’u katılmıyorum ve %9’u kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Büyük çoğunluğun kesin olarak katıldığı bu durum alanda gerçekleşen etkinliklerin sebebi ile bölgede yoğun ziyaretçi görülmektedir. Alanda danışma ile yapılan görüşmeye göre; “Hafta içi katılımcıların iş ve eğitim hayatından dolayı Müze Gazhane daha az ziyaretçi alırken hafta sonu daha çok ziyaretçi almaktadır. Akşam gerçekleşen etkinlikler sebebi ile 3000’e yakın ziyaretçi gelirken hafta içi gündüz vakitlerinde yaklaşık 750’ye yakın ziyaretçi gelmektedir” bilgilerine ulaşılmıştır.

“Müze Gazhane’nin dolaşım yollarını yeterli buluyorum” ifadesine katılımcıların %36’sı kesinlikle katılıyorum, %48’i katılıyorum, %8’i kararsızım, %7’si katılmıyorum ve %1’i kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Alan genel anlamda yeşil ve sert alanlarıyla geniş dolaşım yollarına sahiptir. Bu durum açık alanlarda daha belirgindir. İç mekandaki dolaşım ağları mekânın işlevine yönelik olarak mekândan mekâna değişiklik göstermektedir.

“Müze Gazhane’nin peyzaj alanlarının yeniden tasarlanması gerektiğini düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %11’i kesinlikle katılıyorum, %19’u katılıyorum, %35’i kararsızım, %26’sı katılmıyorum ve %9’u kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Bu ifade için verilen cevaplardan ötürü genel bir yargıya ulaşılamamıştır. Alan yeşil çim dokusuyla yoğunluk sağlasa da ağaç dokusu olarak alanın geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum kullanıcıların %35’inde kararsızlığa sebep olmuştur.

“Müze Gazhane’deki etkinliklere katılımı yeterli buluyorum” ifadesine katılımcıların %20’si kesinlikle katılıyorum, %51’i katılıyorum, %20’si kararsızım, %5’i katılmıyorum ve %4’ü kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Etkinliklerde aktif olarak yer alan bir katılımcıya göre bu durum %51 oranla doğru kabul edilirken diğer katılımcılar için bu durumun deneyimi %20 oranla kararsızlıkla değerlendirilmiştir.

“Müze Gazhane’nin aktif bir kamusal alan olma amacına ulaştığını düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %36’sı kesinlikle katılıyorum, %49’u katılıyorum, %11’i kararsızım ve %4’ü katılmıyorum demmiştir. Alanda gerçekleşen etkinlikler, atölyeler, konserler ve çocuklar için yapılan aktiviteler ile birçok anlamda katılımcılara çeşitli öneriler sunulmaktadır. Katılımcıların %85’inin bu duruma katılmasıyla alanın aktif bir kamusal mekâna dönüştüğü kabul edilebilir.

“Müze Gazhane'nin bulunduğu konumun kültürel kimliğini yansıtan öğeler içerdiğini düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %31'i kesinlikle katılıyorum %41'i katılıyorum, %23'ü kararsızım, %4'ü katılmıyorum ve %1'i kesinlikle katılmıyorum demıştır. Kadıköy ilçesinin konumu, kültürel ve sosyal yapısı gazhanedeki mekânsal dönüşümlerde ölçüt olmuştur.

“Gazhaneler; buldukları bölgenin elektrik ihtiyacını karşılayarak aydınlatma sağlamaktadır. Bu konuda Müze Gazhane yeni haliyle endüstriyel işlevini yansıtmaktadır” ifadesine katılımcıların %16'sı kesinlikle katılıyorum, %40'ı katılıyorum, %30'u kararsızım, %12'si katılmıyorum, %2'si kesinlikle katılmıyorum demıştır. Alanda akşam saatlerinde uygulanan aydınlatma tasarımları ile mekanların kütle ve form olarak ortaya çıkması bu durumun bir yansıması olarak kabul edilebilir. Özellikle büyük/küçük sahne ve seyir terasında yapılan aydınlatma ile gazometrelerin form olarak diğer yapılardan belirgin bir şekilde ayrılarak akşam vakitlerinde alanın farklı bir görünüme girmesiyle gündüz vaktinden farklı bir şekilde algılanmasını sağlamıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Yeni duruma ilişkin kullanıcı memnuniyetinin ölçülmesi (K: Kesinlikle Katılıyorum, K1: Katılıyorum, K2: Kararsızım, K3: Katılmıyorum, K4: Kesinlikle Katılmıyorum, T: Toplam)

	K	K1	K2	K3	K4	T
3 Park için sorun yaşamıyorum.	34	23	32	8	3	100
4 Müze Gazhane'nin çevresindeki yapılaşmadan memnun değilim.	31	36	13	11	9	100
5 Müze Gazhane'nin çevreye etkisini olumlu buluyorum.	80	-	3	17	-	100
6 Müze Gazhane'nin bölgedeki insan yoğunluğunu arttırdığını düşünüyorum.	45	35	9	9	2	100
7 Müze Gazhane'nin dolaşım yollarını yeterli buluyorum.	36	48	8	7	1	100
8 Müze Gazhane'nin peyzaj alanlarının yeniden tasarlanması gerektiğini düşünüyorum.	11	19	35	26	9	100
9 Müze Gazhane'deki etkinliklere katılımı yeterli buluyorum.	20	51	20	5	4	100
10 Müze Gazhane'nin aktif bir kamusal alan olma amacına ulaştığını düşünüyorum.	36	49	11	4	-	100
11 Müze Gazhane'nin bulunduğu konumun kültürel kimliğini yansıtan öğeler içerdiğini düşünüyorum.	31	41	23	4	1	100
12 Gazhaneler; buldukları bölgenin elektrik ihtiyacını karşılayarak aydınlatma sağlamaktadır. Bu konuda Müze Gazhane yeni haliyle endüstriyel işlevini yansıtmaktadır.	16	40	30	12	2	100
%Toplam	%16	%40	%30	%12	%2	%100

4.3.3. Yeniden İşlevlendirilen Gazhane Yapısına İlişkin Ziyaretçi Beğenilerinin ve Durumunun Değerlendirmesi

Anketin üçüncü kısmında yeniden işlevlendirilen gazhane yapısına yönelik durum ve beğenilerin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu bölümde Müze Gazhane'nin ne amaçla ziyaret edildiği ve mekân tasarım ve kurgusu olarak en çok hangi mekanların tercih edilip beğenildiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu bölümün ilk sorusu olan “Müze Gazhane'yi nereden öğrendiniz?” ifadesine katılımcıların %74'ü internet aracılığıyla, %15'i arkadaş vasıtasıyla ve %11'i etkinlikler aracılığıyla öğrendiğini belirtmiştir.

Bölümün ikinci sorusu olan “Müze Gazhane'nin önceki ismini biliyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %64'ü evet, %36'sı hayır cevabını vermiştir. Bu soruyla bağlantılı olan “Müze Gazhane'nin önceki işlevini biliyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %86'sı evet, %14'ü hayır cevabını vermiştir.

Bölümün dördüncü sorusu olan “Müze Gazhane'ye gelmeyi hangi sebeple tercih ediyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %15'i kapalı-açık mekan çeşitliliği bulunduğu için, %60'ı kültürel mekan çeşitliliği fazla olduğu için, %2'si popüler bir mekan olduğu için ve %23'ü tasarımını beğendiği için tercih etmektedir. Alan kültürel anlamda birçok mekân kurgusuna ve etkinliklere sahip olduğu için katılımcıların çoğunluğu kültürel mekân çeşitliğinden dolayı ziyaret etmektedir.

Bölümün beşinci sorusu olan “Müze Gazhane'yi hangi amaçla ziyaret ediyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %6'sı kapalı mekanları kullanmak için, %75'i etkinlikler için, %9'u çocuklarıyla vakit geçirmek için ve %9'u ise iş amacıyla ziyaret etmektedir. Katılımcıların çoğunluğu %75 oranla etkinlikler için alanı kullanmaktadır.

Bölümün altıncı ve yedinci sorusu olan “Müze Gazhanedeki mekanlardan tasarım olarak en çok hangi alanı beğeniyorsunuz?” ve “Müze Gazhanede fotoğraf çekimi için en çok hangi arka planı tercih edersiniz?” soruları görsel destekli olarak hazırlanmıştır.

Tasarım olarak katılımcıların %44’ü Fırın-Açık Hava Sergisini, %27’si Büyük Sahne-Seyir Terasını, %8’i Müze-Sergi-Galeri Gazhaneyi, %6’sı Küçük Sahne-Karikatür ve Mizah Müzesini, %6’sı Çocuk Bilim Merkezini, %4’ü Afife Batur Kütüphanesini, %3’ü Etkinlik Alanını ve %2’si İklim Müzesini beğenmektedir. Katılımcıların çoğunluğu %44 oranla en fazla “Fırın-Açık hava sergisini” beğenmektedir.

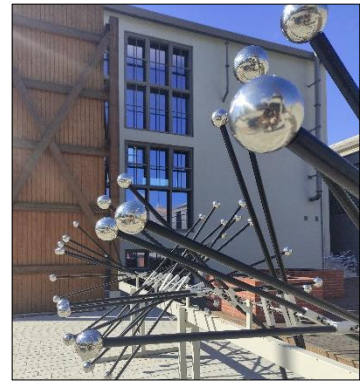
Fotoğraf çekimi için ise katılımcıların %47’si birinci arka planı, %20’si ikinci arka planı, %14’ü altıncı arka planı, %13’ü dördüncü arka planı, %4’ü beşinci arka planı, %2’si üçüncü arka planı tercih etmektedir. Bu iki soruya göre değerlendirmelere bakıldığında Fırın-Açık hava sergisinin hem tasarım olarak hem de fotoğraf çekimi için en çok tercih edilen alan olduğu görülmüştür (Foto 10).

(a) 1

(b) 2

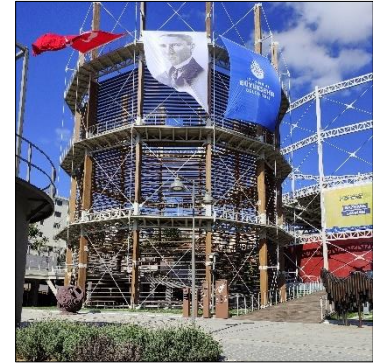
(c) 3

(d) 4

(e) 5

(f) 6

Foto 10. Anket sorusu için kullanıcılara sunulan arka plan görselleri (Yazar 2021 Kişisel Arşivi)

5. Sonuç

Endüstriyel miras yapıları teknolojinin gelişmesiyle çağın ihtiyaçlarını karşılayamayarak buldukları kent içinde işlevlerini yitirip âtil duruma gelmişlerdir. Bu yapıların sahip olduğu kültürel miras değerlerinin ve mimari kimliklerinin korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yeniden işlevlendirme kavramı ön plana çıkmaktadır. Bu noktada kent içinde işlevini kaybeden endüstri yapıları yeniden işlevlendirilerek kent hayatına katılmaktadırlar. Söz konusu yapılardan çalışmaya konu olan ve Osmanlı Devleti’ne ait en eski endüstriyel miras örneklerinden Hasanpaşa Gazhanesi’nin yeniden işlevlendirilme sürecine ve sonrasına yönelik yapının geçirdiği dönüşüm anlayışını ortaya koymak ve yapının kamusal alan olma amacıyla günümüzde kentlinin beklentilerine cevap verip vermediği ve bu alanın yeni işleviyle yeniden dönüştürülmesinin uygun işlev olup olmadığı ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada kapsamlı literatür araştırmalarına takiben alan çalışmalarına başlanılmış yerinde inceleme, gözlem ve birebir fotoğraflamaların ardından ek olarak dijital ortamda Hasanpaşa Gazhanesi’ni ziyaret eden kullanıcılarla dijital ortamda anket

çalışması yürütülmüştür.

Nitekim Hasanpaşa Gazhanesi kent içinde sıkışmış ve özgün işlevini yitirmiş endüstriyel miras örneği olarak; yeniden işlevlendirme ile kamusal, kültürel ve rekreasyon alanlarına dönüşümüyle bulunduğu bölgeyi olumlu yönde etkilemiştir. Gazhane; kent içinde konumu, tarihi geçmişi ve yeni işlevi ile bulunduğu bölge ve çevre yerleşimlerin gelişimine yön verecek bir dönüşüm amacıyla yeniden işlevlendirilirken bölge sakinlerinin beklentilerini ve kent odağı olmasını sağlayan işlevlerin seçilmesine dikkat edildiği tespit edilmiştir. Hasanpaşa Gazhanesi inşa edildiği döneme ait özelliklere ve günümüzün teknolojik imkanlarına yer verecek şekilde dönüşüm geçirerek sahip olduğu endüstriyel ve kültürel değerlerinin yansıtılması ve korunarak yaşatılması kentli tarafından benimsenmiştir. Alanının Kültür Merkezi ve Enerji Müzesine dönüştürülürken; çevresinin ihtiyaçlarını (rekreasyon alanları, yeşil alanlar) esas alan fonksiyonların verilmesine, yeni işleviyle adaptasyon sağlamasına, çalışma prensibini anlatan birimler için bakım ve onarım yapıp müze olarak sergilenmesine, endüstriyel makinelerin yerinde korunması ile alanın endüstriyel ve teknolojik izlerinin yansımalarının görülmesine ve bu amaçla gerekli ekonomik desteğin sağlanmasına, bünyesindeki yapıların mimari anlayışına sadık kalınarak alana uygun ek yapı tasarlanmasına dikkat edildiği tespit edilmiştir. Bugün için gazhane çevresiyle beraber alanın ihtiyaçları göz önüne alındığında bölge için yetersiz kalan yeşil alanlar ve rekreasyon alanları gazhane ile büyük oranda karşılanmıştır.

Diğer yandan alanı ziyaret eden kullanıcılara dijital ortamda yapılan anket ile yeniden işlevlendirilen gazhanenin yeni durumuna ilişkin ziyaretçi beğenilerinin ve deneyimlerinin değerlendirilmesiyle yapının tekrar kültür mirası olarak kente kazandırılmasının kültür sanat bağlamında istediği amaca ulaşarak kamusal alan olma yolunda hedefine ulaştığı görülmüştür. Gazhanenin sahip olduğu kapalı-açık mekanların ve rekreasyon alanlarının çeşitliliği, kültür ve sanat etkinliklerine hizmet eden yaşayan bir kamusal alana dönüşmesiyle aktif bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu noktada Hasanpaşa Gazhanesi'nin yeniden işlevlendirilmesiyle kentin bir parçası haline gelerek aktif bir kamusal alan olma amacına ulaşarak kentli tarafından benimsenerek kent hafızasındaki yerinin sürdürülebilir korunmasıyla dönüşümünün başarılı olduğuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. *Megaron*, 2, (4).
- Atasoy, Z.B. (2013). Hasanpaşa Gazhanesi'nin Bilinemeyen Geleceği.
- Ayvaz, E. ve Halaç, H. H. (2023). Tarihi Sirkeci Garı Gümrük ve Ambar Binalarının Endüstri Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi ve Koruma Önerileri. *IDEALKENT*, 15 (39), 62-91.
- Batur, A. (2003). *Hasanpaşa Gazhanesi Kültür ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonuç Dokümanı, Katılımcı Görüşleri*. İstanbul: Papirüs Basım.
- Büyüktaşkın, H.A. ve Türkel, E. (2019). Geçmişten Günümüze Gazometre Yapıları ve Dolmabahçe Gazometresi İçin Olası İşlevlendirme Önerileri, *TÜBA-KED*, (19), 55-74.
- Ercivan, A. (2004). *Gazhanelerin Yeniden İşlevlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gazhane Çevre Kültür İşletme Kooperatifi. (2003). *Hasanpaşa Gazhanesi Kültür ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonuç Dokümanı*. İstanbul: Papirüs Basım.
- Güneş, J. (2022). Önleyici koruma ve sürdürülebilirlik bağlamında bir örnek: hasanpaşa gazhanesi / müze gazhane. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaymakçı, S. (2022). Tarihi Yapıların Müze Olarak İşlevlendirilmesinin İstanbul'dan Örneklerle İncelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 7(2), 647-667.
- İslamoğlu, Ö. (2018). Tarihi Yapıların Yeniden Kullanılmasında Yapı-İşlev Uyumu: Rize Müzesi Örneği. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2018, 7(5), 510-523.
- Gürsoy, C. (2019). İşlevini Yitirmiş Bir Sanayi Devrimi Dönemi Fabrikası "Feshane" Yapısının Endüstri Mirası Olarak Değerlendirilmesi İçin Öneriler. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kiper, H. P. (2006), *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye Bodrum Örneği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını.
- Karıptaş, F. (2010). Endüstri Mirası Kapsamındaki Yapıların Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi ve Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Kevseroğlu, Ö. (2011). Endüstriyel Miras Alanlarının Kent Peyzajına Entegrasyonunun Değerlendirilmesi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Korkut, E. (2019). Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Tarihi Sultanahmet Cezaevi Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kurtuluş, H. ve Özdemir, M.A. (2010). *Hasanpaşa Gazhanesi: Yüzyıllık Bir Hikâyeye Sahip Çıkma Öyküsü*, Mimarizm.
- Özolcay, Ö. (2018). Tarihi Endüstriyel Yapılarda Yeniden İşlevlendirme ve Kuzguncuk Gazhanesi Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sarp, S. (2013). Hasanpaşa ve Kentsel Dönüşüm. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şengünalp, C. (2017). Kentsel Çöküntü Alanlarının Sanat Yapıtıyla Dönüşümü: Hasanpaşa Gazhanesi İçin Bir Proje. (Sanatta Yeterlilik Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Ö. (2012). Eski Sanayi Alanları Dönüşümünde Ortaklık Modeli Önerisi: Kartal Örneği. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şifa, M. (2021). Tarihi Yapıların Turizm Amaçlı Kullanımında Dönüşüm Ölçütlerinin İrdelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- TICCIH. (2003). The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage. The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage.
- Toprak, Z. (1993). Aydınlatma. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Turanlı, A. Ve Satıcı, B. (2021). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Hayriye Hanım Konağı Örneği. *Journal of Technology and Applied Sciences*, 4(1), 57-71.
- Tunçer, İ.B. ve Ateş Can, S. (2022). Endüstri Mirası Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Üç Farklı Tütün Fabrikasının Dönüşümü. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 7(1), 333-357.
- Türkel, E. (2017). Avrupa Ülkelerindeki Gazometre Yapılarının Çelik Yapıların Gelişimi Bağlamında İrdelenmesi ve Dolmabahçe Gazometresi İçin İşlevlendirme Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Uçar, B. (2013). Endüstriyel Miras ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın İrdelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uygun, G. (2013). Hasanpaşa Gazhanesi'nin Bilinemeyen Geleceği.
- Yaldız, E. (2013). Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yoldemir, F.A. (2011). İstanbul'da Havagazı Kullanımının Mekânsal Etkileri Kadıköy ve Galata Örneği. İstanbul. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zakar, L. ve Eyüpgiller, KK. (2015). Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri. İstanbul. Yazarların Kişisel Arşivi, 2021
- Gazeteci Kemal Aslan Kişisel Arşivi, 2018
- Müze Gazhane Arşivi, 2021
- Url-1: <https://www.kadikoy.bel.tr/Haberler/tarihi-hasanpasa-gazhanesi-muze-gazhane-olarak-hayat-buldu>, Erişim Tarihi:14.05.2023

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Eskişehir Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun tarih 06.04.2022 sayı 15 ve karar no 6 ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
